

INIMÕIGUSTE INSTITUUDI UURING 2015: „KEELELISED INIMÕIGUSED“

4. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

4.1. Järeldused

Uuringus käsitleti venekeelse elanikkonna lõimumist Eestis, seda mitmetes aspektides: õiguslikus, keelelises, kultuurilises, meedia ja info tarbimises, välis- ja julgeolekupoliitilises aspektis. Uuriti neid aspekte sihtrühmade vastava valdkonna teadmiste, hoiakute ja käitumise kaudu ning võrreldi andmeid eestikeelse elanikkonna kui rahvusriikliku põhivoolu vastava andmestuga. Erinevused vastustes kahe keelekogukonna vahel annavadki ülevaate lõimumise olukorrast ja trendidest Eestis, mis olid aluseks vastava lõimumismudeli koostamisele.

Viimase kahekümne aasta jooksul on lõimumine märgatavalt edenenud. Eesti on oluliselt teistele Euroopa riikidele selles osas demograafilise olukorra poolest lähenenud. Mitmed trendid ja probleemid on Eestis lõimumisvaldkonnas sarnased väljakutsetega mujal maailma riikides.

Põhiline tunnus rühmade eristamisel lõimumise osas on keelsus (emakeel, kodukeel). Mida rohkem läheneb eri rahvuste inimeste eesti keele oskus eestlaste omale, seda väiksemad on erinevused ka muude lõimumistunnuste osas. Rahvus- ja regionaalsed tunnused on suuresti taandatavad just keele-eelistustele ja keeleoskusele. Kodakondsus sama keelega isikute puhul rolli ei mängi.

Üllatavalt on küllaltki marginaalne roll kodakondsusel, mis sisuliselt peaks märkima kodanike lojaalsust, kuid mida see ei iseloomusta. Mõningad erinevused vastustes kodakondsuse alusel on seostatavad Eesti kodanike parema keeleoskusega, mis on nõutav (B1-keeleoskustase) Eesti kodakondsuse saamiseks naturalisatsiooni korras.

Keeleliste inimõiguste plokis on küllaltki suured hoiakulised erinevused keelerühmade vahel. Kui inimõigusi ei pea üldse või pigem tagatuks veidi enam kui neljandik teisest rahvusest inimestest, samas kui samamoodi arvavate eestlastest vastajate hulk on marginaalne. Teisest rahvusest vastajate hulgas puudub oluline erinevus kodakondsuse lõikes, mis võiks olla eeldatav.

Kui esimeses küsimuses uuriti vastaja arvamust, siis teine küsimus konkretiseeris vastavat kogemust inimõigusrikkumise kohta. Iga viies kuni seitsmes venekeelne elanik arvab, et teda on ebaõiglaselt koheldud rahvuse või emakeele tõttu – see on väga suur osa vastavast sihtrühmast. IÕI eelnev uuring (2013) näitas, et paljudel venekeelsetel elanikel puudub adekvaatne arusaam inimõigustest. Seetõttu klassifitseeruvad siia ebamugavused ja raskused vene keele kasutamisel, mis küll ei ole inimõigustega seotud. Venekeelsete vastajate poolt antud vastustes tuuakse esile juhtumeid, kus müüja, teenindaja,

arst või politseinik ei olnud valmis vene keeles suhtlema. Tegelikult vastavat inimõigust Eestis ei ole, mis annaks õiguse nõuda asjaajamises võõrkeele kasutamist (seda võib kasutada mõlemapoolsel kokkuleppel), konkreetne inimõigus kehtib ainult eesti keele puhul (keeleseaduse § 8)

Oma õiguste rikkumist rahvuse või emakeele tõttu mainivad sagedamini just nooremad teisest rahvusest vanuserühmad (15–34-aastased, ennekõike rühmas 15–24, kus diskrimineerimist tajutakse 5 % rohkem). Eriti märgatav on see Tallinnas, kus eraldunud keskkond võimaldab olmes hakkama saada ilma eesti keelt kasutamata, samas on töökohtade keelised nõuded kõrged. Küllap on neil, kellel suurem osa elust on möödunud iseseisvas Eesti Vabariigis, ootused võrdse kohtlemise osas kõrgemad, kui vanematel põlvkondadel. Põhjuseks on ilmselt venekeelse haridussüsteemi pakutav mittepiisav eesti keele oskus (mis küll arengus mahajäänud ainekavadele vastab), mille tõttu venekeelse kooli lõpetajad ei ole suutelised konkureerima töökohtadele ja edaspidises hariduses. Vastavat kibestumist ja üldisemat Eesti-vastasust praeguste vene kooli lõpetajate hulgas on täheldatud ka mitmetes teistes uuringutes (IM 2013) Kõige vähem probleeme on pensionäridel ja madalama haridusega inimestel, kes paremat keeleoskust nõudvatele töökohtadele ei konkureeri. Enam kui kümnel juhul kurdetakse raskusi töö leidmisel ebapiisava eesti keele oskuse tõttu. Seega ühtki konkreetset inimõiguste rikkumist keelelisel või rahvuslikul alusel ei suutnud venekeelsed elanikud välja tuua, küll aga peeti selleks ebamugavusi vene keele kasutamisel Eestis, mis inimõigusrikkumiseks ei liigitu.

Keskmisest enam näevad probleeme inimõiguste tagatusega ning tajuvad ka nende rikkumist määratlemata kodakondsusega venekeelsed vastajad. Võimalik, et siin mõjutab hinnangut Venemaa poolt levitatav väärarusaam, nagu oleks selle rühma liikmetel õigus saada Eesti kodakondsus ilma vastavatele nõuetele vastamata (väidetavalt on Eesti riik nendelt kodakondsuse „ära võtnud“), samuti isiklik suutmatus vähese keeleoskuse tõttu Eesti kodakondsust saada. Mitu vastajat peab oma õiguste rikkumiseks seda, et neile pole antud kodakondsust, kuigi nad on elanud kogu elu Eestis ja maksnud makse. Ka siin pole tegu inimõigusega: kodakondsus on õiguslik side inimese ja riigi vahel, mis eeldab lojaalsust, makse tuleb maksta ka ilma lojaalne olemata. Nimetatakse ka eestlaste negatiivset suhtumist (näiteks soovitusi Venemaale tagasi kolida interneti kommentaariumis).

Olulise asjaoluna tuleb silmas pidada ka seda, et Venemaa üritab Eesti venekeelse elanikkonna raskusi ühiskonda lõimumisel serveerida erinevates rahvusvahelistes organisatsioonides kui inimõiguste rikkumist. Oma „kaasmaalaspoliitikaga“ aga soodustab Venemaa eraldatuse jätkumist, tegutsedes sellega risti vastu Eesti integratsioonipoliitika püüdlustele.

Keeleliste inimõiguste tagamise osas eesti kui riigikeele kasutamisel (mis on riigi kohustus) tõuseb eriti esile just **Ida-Viru 18 % eestlaste vastav kogemus, mis ilmselt väljendab pettumust eestikeelse asjaajamise piiratuse/võimatuse tõttu** (nendega ei osatud kaupluses eesti keeles suhelda) vastavas regioonis. Lisaks on andmeid muudest allikatest valediagnooside panemisest eesti keelt mitteoskavate arstide poolt Ida-Virumaal, teeninduses eestikeelsest suhtlusest keeldumisest jmt. Siin on kahtlemata tegu inimõiguste rikkumisega, millesse riik peab sekkuma.

Eesti keele kui riigikeele kasutamisega seondub eesti keele oskus. **Eesti keele kui riigikeele oskust** peavad venekeelsed vastajad vajalikuks kõigi Eesti elanike puhul (75 %), volikogude liikmete ning riigi- ja kohaliku omavalitsuste ametnike puhul (99 %), meditsiinitöötajate puhul (98 %), müüjate ja teenindajate puhul (95 %) ning õpetajate puhul (94 %). Eesti keele oskamist peavad veelgi vajalikumaks eestlastest vastajad: kõigi

elanike eesti keele oskust peab väga või pigem vajalikuks 98 % eestlastest, ülejäänud loetletud kategooriate puhul aga 100 %.

Eri keelekeskkondade vahel on siin suured erinevused, kehvema riigikeeleoskusega regioonides ei peeta eesti keele oskust eriti vajalikuks. **Seda, et eesti keelt peaksid vajalikul tasemel oskama kõik Eesti elanikud, leiab 90 % Tallinnas elavatest venekeelsetest vastajatest ning vaid veidi üle poole (54 %) Ida-Virumaa elanikest.**

Eesti keele oskuse vajaduse tajumine seostub edukusega. Kõigi eesti elanike vajalikul tasemel eesti keele oskust peavad väga või pigem vajalikuks ka 90 % kõrgharidusega ja kõige suurema sissetulekuga gruppi (üle 650 euro pere liikme kohta) kuuluvad venekeelsed vastajad. Samuti rõhutavad selle vajalikkust ka naised. Tegu on tuntud psühholingvistilise seaduspäraga, mille kohaselt naised kohanduvad uue kultuuriga kiiremini ja võtavad selle, k.a keele omaks. Venekeelsete õpilaste hulgas peab eesti keele oskust väga vajalikuks 9 %, mis näitab ennekõike psühholoogilist pettumust ja vastandumist riigile.

Ehkki eesti keele oskamist peetakse oluliseks, **ei ole venekeelsete vastajate eesti keele oskus nende endi hinnangul (juuni 2015) eriti kõrge:** seda valdab vabalt 13 % ning heal tasemel (saab aru, räägib ja kirjutab) 25 %. Suhtlemise tasemel (saab aru ja veidi räägib) valdab eesti keelt veel 25 %. 25 % saab eesti keelest aru, kuid ei räägi ning 12 % ei valda keelt üldse. Need näitajad erinevad oluliselt, tulenevalt vastajate vanusest, elukohast ja haridustasemest: alla 35-aastastest ja kõrgharidusega vastajatest valdavad eesti keelt heal tasemel enam kui pooled, samas kui Ida-Virumaal on eesti keeles võimelised vähemasti algtasemel rääkima vaid 42 %. Tegu on siiski olulise edasimineku, põlvkond tagasi (1989) toimunud rahvaloenduse andmetel oskas eesti keelt vaid 14 % teisest rahvusest inimest.

Kõige enam venekeelseid vastajaid on keeleoskuse omandanud praktika käigus (57 %). 39 % on keelt õppinud venekeelses koolis, 23 % keelekursustel. Ilmselt ongi kõige olulisemaks eesti keele omandamise mõjuriks eesti keele õpe üldhariduskoolides, mida näitab ka kõrge eesti keele oskus kuni 34-aastaste vanuserühmas. Samas on oluliseks takistuseks eesti keele oskuse parendamisel ja kinnistamisel eraldunud keskkond, mis ei soodusta eesti keele oskuse säilitamist selle praktiseerimise kaudu. Mida parem on keeleoskus, seda enam on keelt õpitud koolis ja praktilise suhtlemise käigus ning nooremate vastajate puhul ka juba varases lapsepõlves nii kodus kui ka lasteaias. Keelekursused on olnud keskmisest olulisemad nende jaoks, kes valdavad eesti keelt keskmisel tasemel. Need, kes on käinud kursustel ja teinud eesti keele tasemeeksami, on kõige sagedamini omandanud kas B2 (33 %) või B1 (24 %) keeletaseme.

Omavahel on seotud ka eesti keele oskus ja selle oskuse oluliseks pidamine. Need **vastajad, kes eesti keele oskust oluliseks ei pea, ei tee ka jõupingutusi selle omandamiseks.** Ilmselt ei ole nende puhul eesti keele oskus tööalaselt ka vajalik ja seetõttu puudub eesti keele suhtes instrumentaalne motivatsioon.

Venekeelse elanikkonna hulgas on kerges ülekaalus negatiivsed hinnangud sellele, kas Eesti riik teeb piisavalt selleks, et teisest rahvusest inimestel oleks võimalik omandada vajalikul tasemel eesti keele oskus. **Kriitilisemalt hindavad riigi tegevust need, kes eesti keelt ise halvemini oskavad. Ilmselt on siin tegu väljakujunenud hoiakutega, millel puudub seos teadmistega tegeliku keeleõppevõimaluste olukorra kohta.** Kui väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavatest venekeelsetest vastajatest hindab riigi tegevust keeleõppe korraldamisel positiivselt 54 %, siis Tallinnas on nende osakaal 43 % ja Ida-Virumaal

vaid 20 %. Negatiivselt hindab Ida-Virumaal riigi tegevust 58 %. Samas on Ida-Virumaal korraldatud aastaid tasuta keelekursusi, sel sügisel registreerus eesti keele tasuta A1-kursustele üle tuhande inimese üle kogu Eesti. Seega reaalne olukord ja hoiakud ei kattu. Hinnang riigi tegevusele keeleõppe tagamisel on väga tugevalt seotud ka sellega, kas vastaja leiab, et tema õigusi on viimastel aastatel keelest või rahvusest tulenevalt rikutud. **Seega on vastav negatiivne suhtumine riigi tegevusse laiem, hõlmates hoiakuid eri küsimustes.**

Eesti- ja venekeelsete inimeste omavaheliste kontaktide tihedus on lõimumisel ja segregatsiooni vältimisel võtmetähtsusega. Kokkupuuteid eestikeelsete inimestega on perekondlikul tasemel 22 %-il ja sugulaste seas 35 %-il. Seevastu eestlastest sõpru ja lähedasi tuttavaid on 63 %-il vastanutest, naabreid 63 %-il, töö- või õpingukaaslaste seas 56 %-il. Huvi- ja äritegevus seevastu tundub jäävat rohkem emakeelekeskseks: huviringi või treeningukaaslaste seas on eestlasi vaid neljandikul venekeelsetest vastajatest, äri- ja koostööpartnerite seas 35 %-il.

Eestlaste kontaktid venekeelsete inimestega on harvemad: perekonna tasemel 13 %, sugulaste seas 23 %, sõprus- ja tutvuskonnas 53 %, töö- või õpingukaaslaste seas 48 %, naabrite seas 36 %, äri- ja koostööpartnerite seas 23 % ning huviringi või treeningukaaslaste seas 17 %. Mida parem on venekeelse vastaja keeleoskus, seda enam on tal ka kokkupuuteid eestlastega: vabalt eesti keelt kõnelevatel teisest rahvusest inimestel on 46 %-il eestlasi perekonnas; 53 %-il sugulaste seas; 82 %-il sõprade ja lähedaste tuttavate hulgas; 84 %-il töö või õpingukaaslaste seas; 85 %-il naabrite seas; 65 %-il äri- ja koostööpartnerite hulgas ja 56 %-il huviringi- või trennikaaslaste seas. Seos on siin kahtlemata mõlemapidi: eesti keelt paremini oskavad teisest rahvusest inimesed sõlmivad kergemini suhteid eestlastega ning tihedam suhtlemine eestlastega aitab kaasa keeleoskuse paranemisele.

Erinevates suhtlussituatsioonides eelistavad venekeelsed vastajad kasutada valdavalt vene, eestlased aga eesti keelt. Oma eestikeelsete tuttavate või kolleegidega suhtlemisel kasutab peamiselt vene keelt 69 % vastanutest, eesti keeles eelistab suhelda vaid neljandik. Võõra inimesega tänaval või teenindajatega kauplustes ja teenindusasutustes räägib peamiselt vene keeles 72 %, meditsiinitöötajatega 84 % vastanutest. Eesti keelt on suhtlemises varmamad kasutama väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavad eri rahvustest inimesed, samuti nooremad vastajad (kuni 34-aastastel jaguneb keele-eelistus tuttavate ja kolleegidega suhtlemisel küllaltki võrdselt: 48 % eelistab suhelda vene ja 43 % eesti keeles). Üldjuhul venekeelsed inimesed ei tee pingutusi, et võimalikult rohkem eesti keeles suhelda ja seekaudu oma eesti keele oskust parandada. Eelistatakse mugavusstrateegiaid ja kasutatakse vene keelt isegi siis, kui eesti keelt vallatakse vabalt. Oma eesti keele oskust heaks hindavatest teiskeelsetest vastajatest kasutavad seda suhtluses vaid pooled, tagasihoidlikuma keeleoskuse puhul on kasutus marginaalne. Samas on suur osa suhtlusest A2-keeleoskustasemele vastav, eriti teenindusolukordades. Selline elementaarne igapäevane keelekasutus pakuks olulist tuge mitte ainult käibefraaside omandamisel, vaid ka sõnavara laiendamisel, uute grammatiliste konstruktsioonide omandamisel, oma aktsendi vähendamisel ning suhtluspartnerist paremal arusaamisel. Selle võimaluse eiramine tekitab seevastu õpitud abituse, keelelise puude süvenemise ning põhjendamatud nõuded emakeelse teeninduse osas. Vastav ebanormaalne olukord, kus riigikeel ei suuda täita üldise suhtlus- ja asjaajamiskeele funktsiooni, on ilmekaks näiteks riikliku lõimumispoliitika tagasihoidlikust edust.

Keeleõppe ümberkujundamise osas haridussüsteemis on erikeelsete vastajate puhul nii olulisi erinevusi kui ka kattuvusi. Venekeelsete gümnaasiumite üleviimist eestikeelsele õppele 60% ulatuses peab väga või

pigem vajalikuks 50 %, kuid pigem või täiesti mittevajalikuks 38 % venekeelsetest vastajatest. Keskmisest suuremat vastuseisu (52%) sellele reformile näitavad üles kõige nooremad vastajad (15–24-aastased), kellest osa on ka seda isiklikult kogenud. Ilmselt on vastav olukord kujunenud mitme negatiivse teguri koosmõjul, mille hulgast tuleks ära märkida väljakujunenud segregatiivset käitumist, Venemaa infoallikate ja meedia levitatavaid Eesti vastavat hariduspoliitikat põhjendamatult kritiseerivaid seisukohti ning ilmselt samuti isiklike negatiivseid kogemusi, mis on seotud nende vähese konkurentsivõimega Eesti hariduses ja töökohtadele kandideerimisel, seda just ebapiisava keeleoskuse tõttu. Antud küsimus on puhtpoliitiline ning näitab ennekõike, millise meedia järgi oma hoiakuid kujundatakse. Arvestades sellega, et üleminekust hakati rääkima aastal 1993 (põlvkond tagasi) ning praeguseks on õpilaste arv venekeelses gümnaasiumis õppijate arv langenud alla kriitilise jätkusuutliku taseme (alla 4 tuhande õpilase), saab vaevalt rääkida riigipoolsest assimilatsioonisurvest. Selge on ka, et eesti keele valdamine võimaldaks õpilastel väljuda senisest segregatiivsest keskkonnast ja olla konkurentsivõimeline edasiõppimisel ja töökohtadele kandideerimisel. Need ratsionaalsed argumendid on aga jäänud Venemaalt tuleva emotsionaalse propaganda varju.

Seisukohta, mille kohaselt **võiksid tulevikus kõik õpilased õppida koos eestikeelsetes koolides**, kus venekeelne õpe oleks üks valitavatest suundadest, toetab enamik venekeelsetest vastanutest nii põhikooli (60 %) kui ka gümnaasiumi astme suhtes (67 %). Eestlasest on toetus sellele ideele vastavalt 81 % ja 86 %. Laialdane (alates koolieelsetest lasteasutustest, eesti keel nii õppeainena kui ka õppekeelena) ja tasemelt nõudlik (B2-tase kui miinimum põhikoolis) oleks seega vastuvõetav lahendus enamikule Eesti ühiskonnast. Seega siin on oluline kokkulangevus, mida toetavad ka mitmed eelnevad uurimused. Ilmselt on alles gümnaasiumi tasemel toimuv ulatuslikum üleminek eestikeelsele õppele õppijate jaoks juba hiljaks jäänud, mistõttu märgatavat riigikeele oskuse puuet kompenseeritakse vastandumisega ühiskonnas. Tuleb küll lisada, et vastavaid ettepanekuid muukeelse haridussüsteemi ümberkorraldamiseks on tehtud viimase kümne aasta jooksul korduvalt, kuid ametlikku hariduspoliitikat need mõjutanud ei ole.

Kehv eesti keele oskus on ennekõike seotud eesti keele ainekavas nõutava madala tasemega, mis konkurentsivõimet Eesti ühiskonnas ei taga. Kirjalike eestikeelsete dokumentide koostamise oskust ja üldist formaliseeritud keelekasutust ning asjaajamist võimaldab alles B2-keeleoskustase, mille omandab vaid 60 % gümnaasiumilõpetajatest. Kuna gümnaasiumisse läheb edasi ainult pool põhikoolilõpetajatest, saavutab nõutava eesti keele oskuse miinimumtaseme B2 vähem kui kolmandik vene koolide õpilastest, millega on ka seletatav vähene konkurentsivõime, suurem tööpuudus ja sealt tulenev pettumus, suhteliselt ulatuslikum väljaränne, suurem õigusrikkumiste arv ning mitmed muud vastava kogukonna probleemid.

Eraldi tuleks rõhutada Eesti vene koolide eraldumust (segregeeritust), mis on jäänuk Nõukogude haridussüsteemist. Vastavat haridussüsteemi on kritiseerinud ka OSCE Vähemusrahvuste Ülemvolinik oma Ljubljana juhistes ja soovitustes (*Ljubljana Guidelines on Integration of Diverse Societies* 2012), selle kahjulikku mõju sotsiaalsele ühtsusele on analüüsinud UNESCO raportis *The influence of education on conflict and peace building* (Smith 2010).

Kõigi Eesti elanike **vene keele oskamist peetakse ootuspäraselt vähemoluliseks kui eesti keele oskust** – venekeelsetest vastajatest peab seda väga või pigem vajalikuks 60 %, eestlastest 44 %. Küll aga peavad venekeelsed vastajad oluliseks (ca 90 %) vene keele oskust riigi ja KOV ametnike, volikogude liikmete,

müüjate-teenindajate, meedikute ja õpetajate puhul ehk siis nendelt töötajate kategooriate puhul, kellel on vaja suhelda ka venekeelse elanikkonnaga. Seda peavad oluliseks eriti venekeelsed vastajad, kes on siiani harjunud ka eesti keele oskuse korral suhtluses eelistama siiski vene keelt. Just see käitumisharjumus keele valikul (ning riigi ebaedu riigikeele kui üldise asjaajamis- ja suhtluskeele kehtestamisel) on tekitanud vene keele oskusele kunstliku nõudluse teenindussfääris.

Kultuurilise ja ühiskondliku lõimumise uurimiseks testiti vastajate teadmisi joonistefilmitegelasest Lottest, Eesti lauljatest, filmirežissööridest, heliloojatest ja erakondadest. Viiest küsimusest andis kõigile õige vastuse 3 % venekeelsetest vastajatest, ühtegi õiget vastust ei osanud öelda kolmandik. Kõige paremini tunti Eesti erakondi: seda, et EKRE ei kuulu (augustis 2014) riigikogu koosseisu, teadis 52 % venekeelsetest teisest rahvusest inimesed. Kolmandik teadis praegusel hetkel maailmas kõige kuulsamat Eesti heliloojat Arvo Pärti ja samuti seda, et Eesti multifilmikangelane Lotte on koer. Vähem teati poplauljat Uku Suvistet (24 %) ja vaid väga vähesed oskasid nimetada mängufilmi „1944“ režissöörina Elmo Nüganeni. Võrdluseks võib tuua eestikeelsete vastajate vastavad näitajad: 89 % teadis, et Uku Suviste ei ole esindanud Eestit Eurovisiooni lauluvõistlusel, 87 % teadis Arvo Pärti ja EKRE mittekuulumist riigikokku, 78 % oli teadlik, mis loom on Lotte ja 62 % identifitseeris mängufilmi „1944“ režissöörina Elmo Nüganeni. Seega teadis eestlastest viit õiget vastust 48 % vastanutest, neli õiget vastust andis 25 %, kolm õiget 14 %, kaks õiget 10 % ja ühe õige vastuse 2 %. **Seega on teadlikkus Eesti ühiskondlikust ja kultuurielust eestikeelsete ja venekeelsete elanike hulgas äärmiselt erinev, mis näitab vene elanikkonna jätkuvat eraldatust.** Tõhusaim meetod sellest väljuda on eesti keele omandamine: eesti keele valdajate vastustest olid õiged rohkem kui pooled.

Maailmas toimuvate oluliste sündmuste puhul usaldavad venekeelsed vastajad rohkem Venemaa kui Eesti meediakanaleid, mis on uudiste valiku ja edastatava sisu poolest tihti oluliselt vastandlikel seisukohtadel. Venemaa kanalitele teeb nendest panuse 33 %, Eesti omadele vaid 5 %. 24 % usaldab küll mõningal määral mõlemaid, kuid 26 % ei usalda kummaltki poolt lähtuvat infot. See näitab, et venekeelne elanikkond elab valdavalt erinevas ja Eestile vastandatud informatsioonis ning sotsiaalne lõimumine on Tallinnas ja Ida-Virumaal marginaalne. Väga selgelt on usaldus Vene meedia vastu seotud vastaja elukohaga: Ida-Virumaal elavatest venekeelsetest vastajatest usaldavad Venemaa meediat rohkem ligi pooled (49 %), tallinlastest 26 % ja mujal Eestis 21 %. Venemaa kodanikest usaldab Venemaa meediat lähtuvat infot 48 %, määratlemata kodakondsusega vastajatest 35 % ja venekeelsetest Eesti kodanikest 25 %.

Saadava teabe ja selle suunitluse määravad ära kasutatavad infokanalid. Eesti venekeelse elanikkonna jaoks on kõige olulisemad infokanalid Venemaa telekanalid ja PBK, eestlaste informatsioon kujuneb aga erinevatest eestikeelsetest allikatest: tele- ja raadiokanalid, ajalehed ja internet. Venekeelses informatsioonis eksib eestlane harva, pisut rohkem omavad kokkupuudet eestikeelsete infokanalitega venekeelsed vastajad (eestikeelsed telekanalid 35 %, eestikeelsed infoportaalid 23 %). Seega on infoallikad eesti- ja venekeelse elanikkonna jaoks valdavalt erinevad. **Informatsioonis valitseb ulatuslik keelepõhine segregatiivsus, mis põhjustab ka nende kasutajate eristuvat ja vastandlikku meelsust ja hoiakuid.**

Nii Eesti TV kui ka teiste Eesti telekanalite usaldusväärsusel on väga selge seos vaataja keeleoskusega. Mida väiksem on eesti keele oskus, seda vähem neid kanaleid usaldatakse.

Julgeolekut ja välispoliitikat puudutavates küsimustes väldib enamik venekeelseid kategoorilisi seisukohti. Käimasolevast relvastatud konfliktist Ida-Ukrainas eelistab venekeelsete vastajate enamik end

mentaalselt distantseerida: 49 % ei toeta konflikti kumbagi osapoolt. Siiski on selgelt rohkem toetajaid Venemaa poolt mahitatud separatistidel (24 %) kui Kiievi keskväimul (8 %). Venemaa kodanike poolehoid kuulub selles konfliktis Venemaale (37 %). Ka Ida-Virumaal on toetus Venemaale (osaliselt muidugi Venemaa kodanike suuremale osakaalule selle piirkonna elanike seas) keskmisest kõrgem (36 %). Eestlaste sümpaatia on selgelt Ukraina poolel: Kiievi keskväimu toetab 65 %, separatiste vaid 1 %. 23 % ei toeta kumbagi osapoolt. Hinnang Ukraina ja Venemaa vahelisele konfliktile on seotud sellega, millises meediaruumis vastajad elavad. Need venekeelsed vaatajad, kes peavad oluliseks ka eesti telekanalilt saadavat infot, toetavad keskmisest pisut enam Ukrainat ning vähem separatiste ja Venemaad.

39 % venekeelsetest vastajatest toetab seisukohta, et Ukraina valdavalt venekeelsed piirkonnad peaks kuuluma Venemaa koosseisu ning 35 % leiab, et Venemaal on õigus omada mõjujõudu kogu endise NSV Liidu territooriumil. Vaid 19 % nõustub väitega, et Venemaa teostab Ida-Ukrainas agressiooni ja Ukrainal on õigus end selle eest kaitsta. Eestikeelsete vastajate suhtumine neisse nelja seisukohta on vastupidine: 95 % toetab Ukraina õigust territoriaalsele terviklikkusele: 79 % ei ole nõus venekeelse elanikkonnaga Ukraina alade minekuga Venemaa koosseisu; 89 % on vastu Venemaa pretensioonidele omada mõjujõudu endise NSV Liidu territooriumil ning 91 % peab Venemaad agressoriks, kelle eest Ukrainal on õigus end kaitsta.

Võimalikku Venemaa agressiooni Eesti vastu ei pea venekeelne elanikkond eriti tõenäoliseks: kui augustis 2014 pidas Venemaa agressiooni Eesti vastu täiesti ebatõenäoliseks 56 % venekeelsetest vastajatest, siis 2015. aasta juuniks on nende osakaal kasvanud 75 %-ni. **Samal ajal peab eestlastest Venemaa sõjalist agressiooni Eesti vastu väga tõenäoliseks 7 % ja pigem tõenäoliseks 33 %.** Tulenevalt hinnangust Venemaa-poolsele ohule hinnatakse eesti- ja venekeelse elanikkonna poolt erinevalt ka abinõusid Eesti riigi julgeoleku kaitseks. Kui eestlastest toetab NATO suuremat kohalolekut Eestis 83 %, siis venekeelsetest teisest rahvusest inimesetel vaid 19 %, NATO vägede kohaloleku suurendamisele on vastu 62 % venekeelsetest.

Täpselt vastupidine on eesti- ja venekeelse elanikkonna suhtumine Venemaa poolt teostatavasse kaasmaalaspoliitikasse, mille eesmärgiks on oma mõju suurendamine Eesti venekeelse elanikkonna seas. Venekeelsed teisest rahvusest inimesed toetavad seda valdavalt, eestlased aga mitte.

Venekeelsetel elanikkonnal on endiselt raske tunnistada ka Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt. Tervelt 46 % venekeelsetest vastajatest leidis 2014. aasta augustis, et Eesti astus 1940. aastal vabatahtlikult NSV Liidu koosseisu, okupatsiooni pidas Eesti NSV Liitu sattumise põhjuseks vaid 18 %. 36 % venekeelsetest vastajatest ei soovi selles küsimuses seisukohta võtta. Antud küsimuses ei saa olla võimalik vastavate teadmiste puudumine, vaid tegu on konkreetsete hoiakutega, millest hoitakse kinni, sest tegu on osaga väljakujunenud identiteedist. Seega näitab uuring, et ka julgeolekupoliitilistes seisukohtades on ühisosa eestikeelsete ja venekeelsete elanike vaadetes minimaalne, valdavalt on vaated vastandatud. See näitab ka üldist mentaalset vastandatust ja lõimumise puudumist nende elanikkonnarühmade vahel.

4.2. Soovitused

Uuring toob välja mitmeid puudusi keele-, haridus-, meedia- ja julgeolekupoliitika alal, samuti regionaalset mahajäämust ja ebaühtlust. Eraldi tuleks siin välja kujundada Ida-Virumaa poliitika, mis peab keelekeskkonna osas tagama eesti keele kasutamise ja õppimisega seotud inimõigused ning nendega seotud kohustuste täitmise.

Samas tuleks laiemalt selgitada keelelisi inimõigusi ja nendega seonduvaid kohustusi venekeelsele elanikkonnale, kes ses osas ei ole piisavalt pädev ning Vene meediast ning uudistest mõjutatuna kipub vastavaid ebamugavusi diskrimineerimiseks pidama. Praegune vene elanikkonnale suunatud meediapoliitika on seni jäänud marginaalseks. Vaja oleks vene elanikkonda positiivselt hõlvata ning kaasata eestikeelsesesse meediasse, mille eesmärgistatud jälgimine peaks olema määratletud õppekavades.

Eesti vene koolid vajavad vastajate hinnangul edasisi kvalitatiivseid samme lõimumisprotsesside süvendamiseks, mis tagaks venekeelsete koolide lõpetajatele põhiõiguse võrdsete võimaluste saavutamiseks. Vastajate hinnangul sobivad selleks ühtsuskoolid, mis võimaldaks eesti ja vene taustaga õpilastel koos õppida ja sellega suurendada eesti keele integratiivset funktsiooni ning vältida segregatiivsuse teket. Positiivselt suhtutakse ka eestikeelsesesse lasteaeda kui ühtsuskooli eelastmesse. Selleni jõudmiseks on vaja õppekavades ulatuslikult suurendada eesti keele õpetamise mahtu ennekõike õppekeelena, samas tõstes ainekavade nõuded põhikooli lõpuks B2-keeleoskustasemele kui miinimumtasemele. Vene koolide ainekavades ei tohiks olla mahajäämust eesti kultuuri ja kirjanduse omandamisel. Tuleks luua integreeritud haridussüsteem, mis võimaldaks ja soodustaks haridusastmete vahel üleminekut eestikeelsesesse kooli. Senine keelepõhine segregatiivne süsteem eeldab põhjalikumat analüüsi, kas mitte alustada koheselt algastme ja gümnaasiumi reformimisest.

Eesti keele oskus ei vii eesti keele kasutamisele. Seda on osaliselt põhjustanud venekeelse paralleelsuhtluse ja asjaajamise võimaldamine, mistõttu luuakse venekeelne mugavusruum, mis on segregeeritud ning kus eestlaste ühiskond jääb kaugeks. Õpitud abituse sündroomi süvenemise ja keelepuude tekkimise vältimiseks on vaja mainekujunduslikult ning halduslike vahenditega väärtustada eesti keele valdavalt kasutamist igapäevases suhtluses ja asjaajamises. Õiguslikult on vajalik täpsustada mitmeid norme keeleseaduses ja teistes keelt reguleerivates õigusaktides.

Järjest suuremaks väljakutseks muutub Eesti ühiskonnas keelepõhine eraldatus / segregeeritus, mis väljendub erinevates meedia- ja inforuumides, kultuurilistes ja ühiskondlikes teadmistes, julgeoleku- ja välispoliitilistes hoiakutes ja muudes aspektides. Segregatsiooni kõrvaldamine peab olema prioriteet lõimumistegevustes, mis peaksid tagama suhtluse ja asjaajamise eesti keeles kui riigikeeles.